

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

**ДЕТЕРМІНАНТИ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ
ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗРУШЕНЬ**

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

*за загальною редакцією доктора економічних наук, професора
Ільчука Валерія Петровича*

Чернігів 2018

УДК 330.34:316.42(477)
Д38

Рекомендовано до друку вченою радою Чернігівського національного технологічного університету (протокол № 11 від 26 листопада 2018 року).

Рецензенти:

Богомолова Н. І., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів і кредиту Державного університету інфраструктури та технологій;

Газуда Л. М., доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економіки підприємства ДВНЗ «Ужгородський національний університет»;

Стоянова-Коваль С. С., доктор економічних наук, доцент, професор кафедри обліку і оподаткування Одеського державного аграрного університету.

Детермінанти соціально-економічного розвитку України в умовах Д38 трансформаційних зрушень : колективна монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. В. П. Ільчука. – Чернігів : ЧНТУ, 2018. – 432 с.

ISBN 978-617-7571-33-8

У монографії досліджено теоретико-методологічні засади соціально-економічного розвитку суб'єктів реального і фінансового секторів економіки в умовах трансформаційних зрушень, розкрито проблеми функціонування та розвитку реального сектору економіки в період трансформаційних зрушень національного господарства, визначено особливості інноваційно-інвестиційного розвитку національної економіки в умовах її трансформації. Значна увага приділяється питанням розвитку фінансового ринку в період трансформаційних зрушень національної економіки та проблемі забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання у трансформаційній економіці.

Колективна монографія підготовлена в межах наукової комплексної теми «Стратегічні пріоритети та механізми фінансового забезпечення інноваційного розвитку базових галузей національного господарства» (державний реєстраційний номер ДР № 0118U004407 (термін березень 2018 р. – лютий 2021 р.)) і розрахована на широке коло вітчизняних фахівців, науковців, причетних до розробки та впровадження стратегії розвитку базових галузей національної економіки, студентів, аспірантів, викладачів закладів вищої освіти й усіх тих, хто цікавиться проблемами забезпечення інноваційного розвитку базових галузей національного господарства.

УДК 330.34:316.42(477)

ISBN 978-617-7571-33-8

© Чернігівський національний
технологічний університет, 2018

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ РЕАЛЬНОГО І ФІНАНСОВОГО СЕКТОРІВ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗРУШЕНЬ	8
1.1. Теоретико-методичні та прикладні аспекти фінансового забезпечення підприємств реального сектору економіки (на прикладі сільськогосподарського машинобудування)	8
1.2. Теоретико-методичні підходи до оцінки вартості промислового підприємства в умовах ризику та невизначеності навколишнього середовища.....	19
1.3. Науково-теоретичні підходи до забезпечення прозорості використання публічних фінансів в Україні	29
1.4. Концепт домашнього господарства в теоріях розвитку соціально-економічних систем.....	36
1.5. Баланс економічної та політичної свободи як ефективність реалізації принципів публічного управління	47
1.6. Теоретико-організаційні засади формування відносин суб'єктів реального сектору економіки з партнерами	58
1.7. Теоретико-методологічні аспекти регулювання зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств в умовах європейської інтеграції.....	67
1.8. Теоретико-прикладні особливості розвитку соціально-трудових відносин в умовах трансформаційних зрушень.....	76
1.9. Диверсифікація джерел формування фінансових ресурсів закладів вищої освіти України.....	83
РОЗДІЛ 2. ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТОК РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ В ПЕРІОД ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗРУШЕНЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА	93
2.1. Зміст та роль фінансового планування в управлінні підприємствами реального сектору економіки	93
2.2. Механізм формування фінансової політики забезпечення ефективного розвитку суб'єктів господарювання	111
2.3. Ідентифікація алгоритму кредитного забезпечення розвитку малого бізнесу України	127
2.4. Системи адміністрування вітчизняних підприємств: стан та проблеми розвитку	137
2.5. Інструментарій та комплекс завдань оцінювання результативності кредитування АПК у напрямі розвитку потенціалу України на міжнародних торгових ринках.....	149
2.6. Концептуальні засади реновації виробничо-господарської діяльності аграрних підприємств на засадах стійкого розвитку	165
2.7. Еколого-економічна оцінка ефектів від розвитку відновлюваної енергетики	177
2.8. Прикладні рішення ефективного розвитку морегосподарського комплексу України	187

2.5. Інструментарій та комплекс завдань оцінювання результативності кредитування АПК у напрямі розвитку потенціалу України на міжнародних торгових ринках

Проблема недостатнього надходження фінансово-кредитних ресурсів в аграрний сектор економіки продовжує залишатися найважливішим чинником стримування розвитку аграрного виробництва в Україні. Створення й використання ефективного фінансово-кредитного механізму спрямовуються на організацію сприятливих умов отримання кредитів аграрними підприємствами, що передбачає їх доступність, гнучкість системи кредитування і транспарентність [9; 20]. Результати роботи цієї галузі економіки істотно залежать від факторів, невідконтрольних людині, наприклад погодних умов, що не лише істотно збільшує ризиковість діяльності самих підприємств, але й загрожує макроекономічній стабільності, оскільки частка продукції АПК у загальному експорті держави у 2017 р. становила понад 40 % [1; 7; 22]. Отже, стабільний розвиток підприємств аграрного сектору економіки є запорукою розвитку економіки держави загалом. Тому в умовах обмеження власних фінансових ресурсів сільськогосподарські підприємства повинні мати можливість залучати кредитні ресурси на взаємовигідних умовах як від держави та банків, так і від інших небанківських фінансових установ [10; 24]. У роботі досліджується проблема удосконалення фінансово-кредитної системи підтримки суб'єктів господарювання аграрного сектору економіки як визначальних складових економічного розвитку держави в напрямі розвитку міжнародних відносин нового рівня, що формує передумови для конкурентної боротьби, одержання прибутків та підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств для виходу на нові товарні міжнародні ринки. Оцінка сучасного стану кредитування агропідприємств [1; 7; 25; 26] дає змогу проаналізувати можливості доступу вітчизняних аграріїв до кредитних ресурсів із різних джерел, доцільність залучення кредитних ресурсів та умови їх надання, виявити недоліки в системі агрокредитування, що існує сьогодні в Україні, на основі чого можна розробити дієвий інструментальний базис як підґрунтя розвитку фінансово-кредитного механізму підтримки аграрного сектору. Для цього необхідно вирішити такі завдання (рис. 2.26).

Для обґрунтування необхідності залучення кредитних ресурсів сільськогосподарськими підприємствами проаналізуємо основні результати діяльності агропідприємств в Україні. За даними Державної служби статистики України [7], на кінець 2017 р. було зареєстровано 79 284 суб'єкти господарювання в галузі сільського, лісового та рибного господарства, що дорівнювало 4,01 % суб'єктів господарювання всіх галузей господарського комплексу. Із них 58,9 % становили підприємства й 41,04 % – ФОП. Усього суб'єктами господарювання галузі сільського, лісового та рибного господарства було реалізовано продукції (товарів, послуг) на суму 372 033,4 млн грн, причому 97,4 % продукції було реалізовано підприємствами, а 2,6 % – фізичними особами-підприємцями.

Рис. 2.26. Основні завдання дослідження стану розвитку кредитування сільськогосподарських підприємств в Україні

Джерело: розроблено авторами.

Із погляду розвитку кредитування, розподіл сільськогосподарських підприємств за розміром відіграє важливу роль під час оцінювання їх кредитоспроможності. Таким чином, за розміром у 2016 р. сільськогосподарські підприємства розподілились таким чином: 29 великих підприємств (менше 0,1 %), 2533 – середніх (5,42 %), решта 94,5 % – малі підприємства, причому 88,8 % із них – мікропідприємства. Великими сільськогосподарськими підприємствами було реалізовано у 2016 р. 16,9 % загального обсягу продукції підприємств галузі, середніми – 50,6 %, малими – 32,5 % (мікропідприємствами – 9,4 % продукції малих підприємств). Для забезпечення стійкого розвитку галузі сільського господарства, як підтверджує досвід різних країн, потрібна державна підтримка. В Україні пряма державна фінансова підтримка підприємств АПК здійснюється через програми здешевлення кредитів і компенсації лізингових платежів. Зде-

шевлення кредитів здійснюється шляхом субсидіювання процентів за користування кредитом. Компенсація лізингових платежів – шляхом часткового відшкодування сплачених сум на умовах фінансового лізингу.

У 2016 р. були заплановані такі обсяги державної фінансової підтримки агропідприємств: кредити фермерським господарствам – 25,6 млн грн, фінансування Аграрного фонду – 71,7 млн грн, фінансова підтримка шляхом здешевлення кредитів – 300 млн грн. Фактично на здешевлення кредитів було використано 290,6 млн грн. За кошти місцевих бюджетів у 2016 р. була здійснена фінансова підтримка агропідприємств обсягом 114,7 млн грн, що дорівнювало 81,7 % від запланованого рівня. Бюджетне фінансування дало змогу скоротити витрати кредитних коштів на 7,8 млрд грн., причому 41 % з них – заборгованість 2015 р. У 2017 р. було заплановано 131,4 млн грн на фінансову підтримку заходів у АПК шляхом здешевлення кредитів із загального фонду державного бюджету. Така підтримка надавалась підприємствам та фізичним особам-підприємцям за умови, що сума відсотків і розмір інших комісій та виплат, пов'язаних з обслуговуванням кредиту, не перевищувала 30 % річних у 2016 р. У 2017 р. ця умова була змінена, спираючись на збільшену облікову ставку НБУ на момент узяття кредитних коштів. Така ситуація пов'язана зі змінами облікової ставки НБУ [15].

Загалом у 2017 р. на підтримку АПК бюджетом було виділено 525,9 млн грн, що розподілилися за статтями видатків таким чином (рис. 2.27).

*Рис. 2.27. Розподіл державних видатків на фінансування
Міністерства аграрної політики та продовольства України*

Джерело: складено на основі даних Міністерства аграрної політики та продовольства України [13].

Рішення про надання фінансової підтримки фермерським господарствам ухвалює **Український державний фонд підтримки фермерських господарств** (Укрдержфонд) – державна бюджетна установа, яка виконує функції з реалізації державної політики щодо підтримки становлення й розвитку фермерських господарств. Він має регіональні відділення в різних областях України. Провідними напрямками діяльності Укрдержфонду є такі [13]:

- забезпечення ефективного використання та своєчасного повернення коштів, що виділяються на фінансову підтримку фермерських господарств із державного бюджету;

- визначення розміру потреби в коштах для фінансової підтримки фермерських господарств;

- надання фінансової допомоги фермерським господарствам з відокремленими садибами та фермерським господарствам, які проводять господарську діяльність і розташовані в гірських населених пунктах та на поліських територіях на безповоротній основі й на конкурсних засадах на поворотній основі, а іншим фермерським господарствам – тільки на конкурсних засадах на поворотній основі;

- фінансування витрат, пов'язаних із розробкою проектів відведення земельних ділянок для ведення фермерського господарства;

- надання кредитів фермерським господарствам для виробництва, переробки та збуту власно виробленої продукції на здійснення виробничої діяльності;

- створення стабільних умов у разі одержання кредиту банку фермерськими господарствами;

- активізація підприємницької діяльності фермерських господарств через створення ними сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів і кредитних спілок, інших сервісних переробних та збутових підприємств;

- сприяння кадровому, дорадчому, інформаційному та науково-технічному забезпеченню фермерських господарств в умовах ринкової економіки тощо.

Регулювання діяльності Українського державного фонду підтримки фермерських господарств здійснюється такими нормативно-правовими актами: Закони України «Про фермерське господарство» [19], «Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам» [16] та «Порядок та умови проведення конкурсу для надання фінансової підтримки фермерським господарствам» [17], Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження форм документів для надання фінансової підтримки фермерським господарствам» [18].

У державному бюджеті на 2017 р. було також передбачено надання фінансової підтримки фермерським господарствам на поворотній основі обсягом 15,8 млн грн. Найбільша частка із загального обсягу вказаних коштів (9,91 %) припадає на Кіровоградську, Дніпропетровську (8,23 %) та Одеську (7,84 %) області. Найменшими частки фінансової підтримки є у Закарпатті (0,47 %), Івано-Франківській (0,94 %) та Чернівецькій (0,98 %) областях (рис. 2.28).

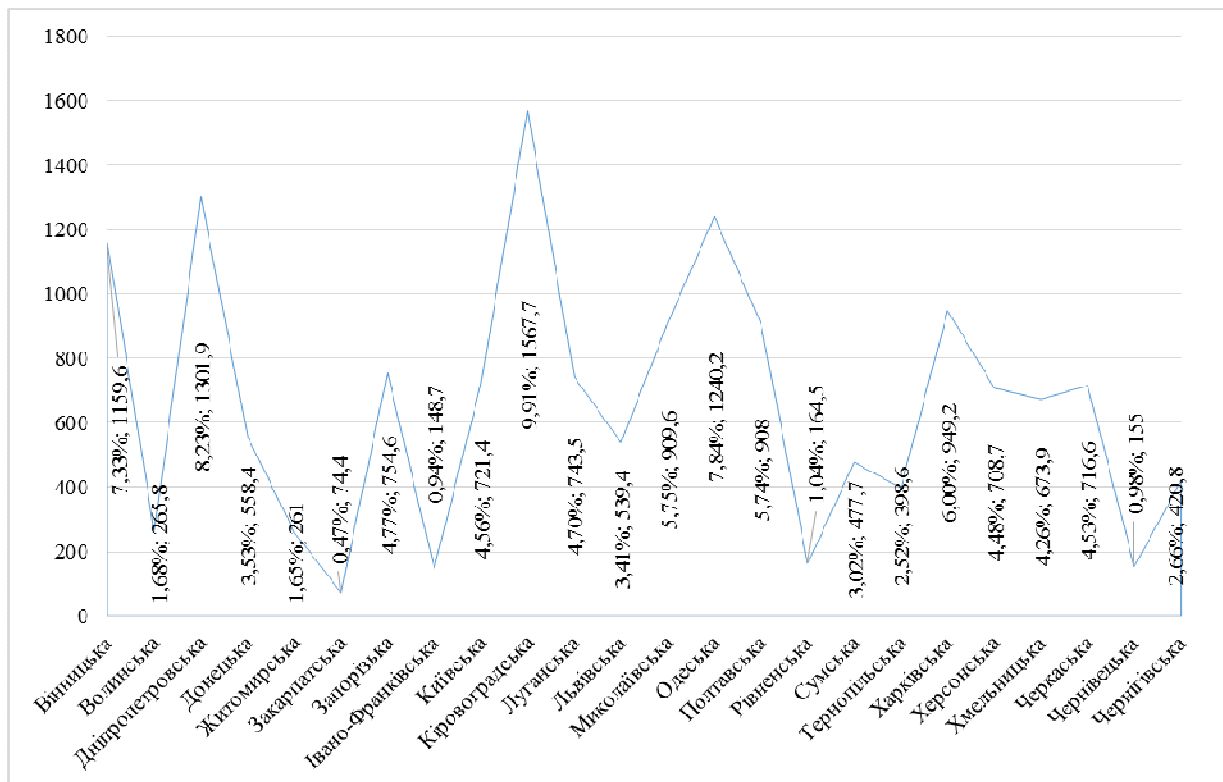

Рис. 2.28. Розподіл фінансової підтримки фермерським господарствам на поворотній основі, передбаченої державним бюджетом у 2017 р., за регіонами України, тис. грн

Джерело: складено на основі даних Міністерства аграрної політики та продовольства України [13].

На підставі аналізу стану державної підтримки кредитування сільськогосподарських підприємств можна зробити такі висновки:

- система державної підтримки сільського господарства в Україні є складною й більшою мірою ґрунтується на адресних дотаціях на певні види продукції, що призводить до високих операційних витрат у їхніх одержувачів, а також уможливорює виникнення корупційних схем;

- загальний рівень підтримки виробників є обмеженим, але спрямований на зниження податкового тиску на експортно-орієнтовані підприємства та захист вітчизняних виробників;

- відсутня законодавча база здійснення кредитування агропідприємств, спостерігається незахищеність на законодавчому рівні прав кредиторів та землевласників;

- державна політика у сфері АПК є нестабільною, непрогнозованою та непрозорою, реформи не є ефективними.

Перспективним напрямом розвитку кредитування сільськогосподарських підприємств вважається кредитування за рахунок ресурсів іноземних банків. До 2016 р. цей вид кредитування в аграрному секторі АПК застосовувався рідко, що свідчить про недостатній рівень використання потенціальних можливостей і переваг цього джерела кредитних коштів. У 2016 р. ситуація змінилась у зв'язку з підписанням Закону України від 20 вересня 2016 р. № 1530-VIII, яким було ратифіковано Фінансову угоду (Проект «Основний кредит для аграрної галузі –

Україна») між Україною та Європейським інвестиційним банком [12]. Цей крок дасть змогу підприємствам сільського та рибного господарства отримати кредитне фінансування від Європейського інвестиційного банку. Загалом проект передбачає залучення кредитних ресурсів обсягом 400 млн євро на 12 років з 4-річним пільговим періодом, які повинні бути спрямовані на модернізацію рибного господарства й аквакультури в Україні та реалізацію проектів у сфері вирощування зернових та олійних культур. Відбір проектів і моніторинг їх реалізації здійснюють Міністерство фінансів України й Міністерство аграрної політики за взаємодії з ПАТ «Укрексімбанк». Кредитні кошти можуть покрити до 50 % вартості прийнятих проектів, решта коштів надається українськими банками-учасниками або ж власниками підприємств. Такий розподіл дозволить залучити до аграрної сфери щонайменше 800 млн євро кредитних ресурсів.

Реалізація проекту дозволить досягти таких результатів [12]:

- залучення до аграрного сектору економіки середньо- та довгострокових фінансових ресурсів;
- підтримка малих і середніх підприємств;
- упровадження заходів з модернізації існуючого виробництва та створення нових виробничих потужностей;
- розвиток інфраструктури та логістики;
- покращення платіжного балансу через збільшення експортного потенціалу країни (зернові й олійні культури) та зменшення імпорту (рибне господарство й аквакультура);
- збільшення податкових надходжень до бюджету країни;
- покращення бізнес-клімату та створення передумов для активізації інвестиційної діяльності.

Користувачами кредитних ресурсів виступатимуть малі та середні підприємства сільськогосподарської галузі, на проекти яких заплановано виділити до 70 % кредитних коштів, решта – для проектів державного сектору, що реалізуються через дослідні станції, лабораторії, установи з моніторингу та контролю рибного господарства. Крім вказаного проекту, українські агрохолдинги мають доступ до зовнішніх ринків кредитного фінансування. Це стало можливим після розміщення певної частки акцій на міжнародних біржах: у 2007 р. – 36 % «Кернел Груп» на Варшавській фондовій біржі; у 2008-му – 19,4 % МХП та у 2010 р. – 20 % «Авангард» – на Лондонській фондовій біржі. По цьому перед холдингами фактично відкрилися зовнішні ринки кредитного фінансування, і компанії почали залучати кредити за низькими ставками, отримавши таким чином ще одну конкурентну перевагу порівняно з іншими українськими агровиробниками [11]. На жаль, малим і середнім підприємствам галузі сільського господарства отримати кредитні кошти від іноземних банків практично неможливо. На ринку іноземних кредитних ресурсів вони не можуть конкурувати з великими підприємствами (у тому числі агрохолдингами).

Оскільки відповідно до рис. 2.29 одним із завдань дослідження стану розвитку кредитування сільськогосподарських підприємств в Україні є виявлення переваг і перспектив розвитку небанківського кредитування аграрних підприємств, необхідно здійснити оцінювання стану використання небанківського кре-

дитування (кредитні спілки, лізингові, страхові, факторингові компанії) для визначення всього комплексу проблем у цій сфері за рівнями управління та розробки комплексу превентивних заходів розвитку.

На підставі статистичного аналізу виявлено, що станом на 2017 р. в Державному реєстрі фінансових установ міститься інформація про 457 фінансових компаній, які мають право надавати послуги факторингу в Україні, однак вартість договорів факторингу становила 16 555,9 млн грн, що на 29,6 % (6969,8 млн грн) менше порівняно з аналогічним періодом минулого року. Розподіл за галузями обсягів наданих фінансових послуг за укладеними договорами факторингу наведено в табл. 2.14. Ці дані свідчать, що, незважаючи на загальне зниження договорів факторингу по країні за 2016 р., у сільському господарстві їх кількість збільшилась.

Таблиця 2.14

Розподіл договорів факторингу за галузями, млн грн

Назва галузі	2014	2015	2016	Темпи приросту (2016/ 2015)	
				Абсолютний	%
Будівництво	55,1	69,6	91,3	21,7	31,2
Добувна промисловість	0,0	0,1	0,0	-0,1	-100,0
Легка промисловість	0,0	0	0,0	0,0	-
Машинобудування	0,3	0	0,0	0,0	-
Металургія	0,0	0	0,0	0,0	-
Сільське господарство	17,5	1,3	29,7	28,4	2 187,4
Сфера послуг	152,6	1 501,8	738,3	-763,5	-50,8
Транспорт	1,7	3	50,0	47,0	1 566,7
Харчова промисловість	115,1	133,2	105,0	-28,2	-21,2
Хімічна промисловість	2,1	0	0,0	0,0	-
Інші	9 695,1	21 817	15 541,5	-6 275,5	-28,8
Усього	10 039,5	23 525,7	16 555,9	-6 969,8	-29,6

Джерело: складено на основі даних Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [12].

Станом на 2017 р. до Переліку юридичних осіб, які мають право надавати фінансові послуги та перебувають на обліку в Нацкомфінпослуг, надано інформацію про 268 юридичних осіб-лізингодавців, а до Державного реєстру фінансових установ внесено інформацію про 362 фінансові компанії, що надають послуги фінансового лізингу.

Необхідно зауважити, що вартість об'єктів лізингу, що є предметом договорів, становить 4945,0 млн грн. Вартість чинних договорів фінансового лізингу станом на 2017 р. становила 26 347,7 млн грн. Близько 99,6 % усіх послуг фінансового лізингу надається юридичними особами – суб'єктами господарювання, які не є фінансовими установами (табл. 2.15).

Зазначені дані дають підстави стверджувати, що спостерігається зменшення кількості договорів фінансового лізингу на 54,1 % (4847,0 одиниць), при цьому вартість договорів фінансового лізингу також зменшилась на 15,8 % (на 1176,8 млн грн).

Таблиця 2.15

Інформація щодо вартості договорів фінансового лізингу, укладених юридичними особами та фінансовими компаніями, та їх кількості

Рік	Вартість договорів фінансового лізингу, укладених за період (млн грн)		Кількість договорів фінансового лізингу (од.), укладених за період	
	юридичними особами	фінансовими компаніями	юридичними особами	фінансовими компаніями
2014	31 536,6	16,5	11 051	32
2015	7181,0	257,4	8 940	26
2016	6241,4	20,2	4098	21

Джерело: складено на основі даних Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [12].

За підсумками аналізу найбільшими споживачами лізингових послуг є такі:

- транспортна галузь, вартість договорів становить 8252,8 млн грн (станом на 31.12.2014 – 36 642,1 млн грн, спад на 77,5 %, або 28 389,3 млн грн);
- сільське господарство, вартість договорів становить 6 636,4 млн грн (станом на 31.12.2014 – 11 233,1 млн грн, спад на 40,9 %, або 4 596,7 млн грн);
- добувна промисловість, вартість договорів становить 1746,9 млн грн (станом на 31.12.2014 – 992,3 млн грн, зростання на 76,0 %, або 754,6 млн грн).

Схему розподілу обсягів лізингових операцій за галузями показано на рис. 2.29. Зазначені дані свідчать, що відповідно до розподілу вартості чинних договорів фінансового лізингу за галузями сільське господарство займає 26 % від загального обсягу, що підтверджує значимість аграрного сектору для економіки України.

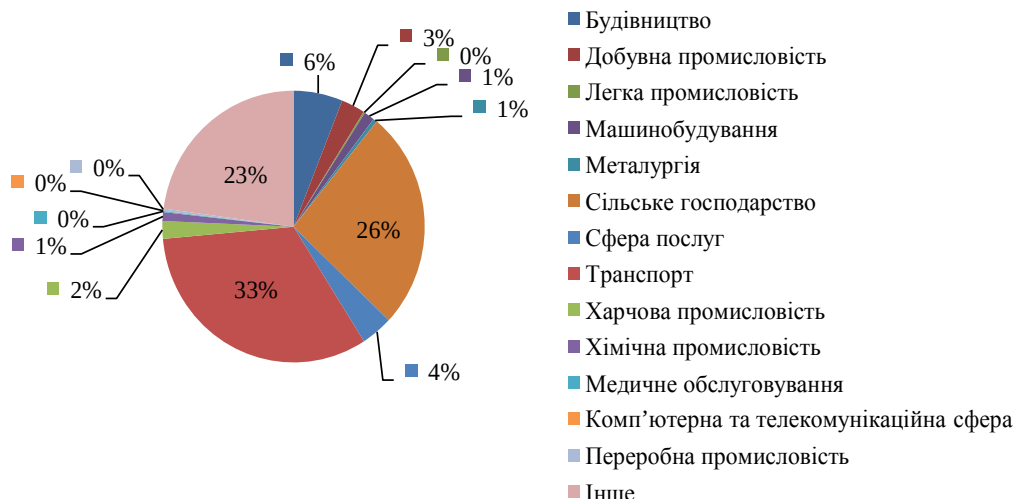

Рис. 2.29. Розподіл вартості чинних договорів фінансового лізингу за галузями станом на 2017 р, млн грн

Джерело: складено на основі [12].

Статистичні дані періоду за обладнанням свідчать, що спостерігається різка зміна показників лізингу техніки, машин та устаткування для сільського господарства, але щодо вартості договорів сільське господарство посідає другу

позицію. Таким чином, комплексний аналіз стану кредитування сільськогосподарських підприємств, здійснений за всіма можливими напрямками, дозволив вирішити поставлені завдання дослідження (рис. 2.26), виділити основні проблеми розвитку кредитування агропідприємств в Україні та недоліки в управлінні фінансово-кредитними відносинами на різних рівнях і виявити основні фактори впливу на розвиток ситуації та пріоритетні напрями розвитку кредитування (табл. 2.16).

Таблиця 2.16

Проблеми розвитку кредитування сільськогосподарських підприємств шляхи їх вирішення

Проблеми, недоліки, фактори впливу	Шляхи вирішення проблем
1	2
Держава	
Складність отримання державної підтримки, що ґрунтується головним чином на адресних дотаціях, можливість виникнення корупції	Запровадження механізму надання сільськогосподарським виробникам державної підтримки, спрямованої на забезпечення посівів сільськогосподарських культур насінням сортів і гібридів високих репродукцій, дотримання вимог сучасних технологій
Недосконалість законодавчої бази здійснення кредитування агропідприємств, незахищеність прав кредиторів і землевласників	Удосконалення законодавчої бази здійснення кредитування сільськогосподарських підприємств, впровадження механізмів здешевлення кредитів аграріям на законодавчому рівні з залученням державних банків
Недостатність розвитку правової, судової та виконавчої систем для вирішення спірних питань у процесі кредитування	Розробка обґрунтованої концепції реформування правової, судової та виконавчої систем для вирішення спірних питань у процесі кредитування аграрного сектору країни
Недосконалість системи страхування в галузі АПК	Розробка обґрунтованої концепції реформування системи страхування у галузі АПК
Нестабільність конкурентних позицій вітчизняної сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках	Запровадження дієвих механізмів адаптації до європейських вимог щодо якості та безпечності харчових продуктів
Нестабільність і непрозорість державної політики у сфері АПК, неефективність реформ	Розробка обґрунтованої концепції реформування та розвитку аграрного сектору країни й удосконалення законодавчої бази проведення аграрної реформи на основі запозичення зарубіжного досвіду реформування АПК з урахуванням національних особливостей та інтересів аграріїв
Незавершеність земельної реформи, відсутність єдиного реєстру земельних ділянок та їхніх правових власників	Проведення земельної реформи на основі запозичення закордонного досвіду
Відсутність мотивації до кооперації та збільшення дрібних сільськогосподарських товаровиробників у межах сільських громад	Створення вигідних економічних та фінансових умов для кооперації агропідприємств та економічного підґрунтя розвитку сільських громад
Відсутність відповідних механізмів регулювання аграрного ринку та рівня цін на основні види сільськогосподарської продукції	Регулювання на державному рівні адекватних закупівельних цін на продукцію сільського господарства

Продовження табл. 2.16

1	2
Відсутність дієвих механізмів захисту внутрішнього ринку та заходів щодо створення сприятливих умов для експорту сільськогосподарської продукції	Впровадження дієвих механізмів обмеження імпорту сільськогосподарської продукції, створення сприятливих умов для експорту сільськогосподарської продукції
Фінансові продукти банків для агропідприємств характеризується високим рівнем мінливості процентних ставок	Установлення на державному рівні фіксованих процентних ставок по кредитах для підприємств сільського господарства; використання інструментів небанківського кредитування (кредитних спілок, лізингових компаній, страхових компаній, міжнародних фінансових організацій)
Банківські установи	
У регіонах із переважно сільськогосподарським виробництвом відсутні доступні фінансові продукти для клієнтів – представників агросектору	Розробка додаткових кредитних продуктів для агросектору з урахуванням особливостей регіонального та галузевого розвитку; покращення умов довгострокового кредитування комерційними банками України
Кредитування сільськогосподарських підприємств здійснюється здебільшого як короткострокове у зв'язку зі складністю оцінювання ризику	Розробка та впровадження дієвих механізмів оцінювання ризиків сільськогосподарського виробництва та розробка кредитних продуктів із середньострокового та довгострокового кредитування на доступних умовах
Ускладнена процедура отримання банківського кредиту	Спрощення процедури отримання банківських кредитів, орієнтоване на малі та мікропідприємства агросектору
Складність визначення обсягу та компонент забезпечення кредитів	Підготовка кваліфікованих фахівців з оцінювання обсягу та компонент забезпечення кредитів або укладання договорів з відповідними організаціями, що надають такі послуги
Відсутність кваліфікованого персоналу в банку для оцінювання фінансового стану та перспектив розвитку аграрного позичальника	Підготовка кваліфікованих фахівців з оцінювання фінансового стану та перспектив розвитку аграрного позичальника або укладання договорів з відповідними організаціями, що надають такі послуги; використання особливих засобів розрахунку для оцінювання ефективності діяльності фермерського господарства
Відсутність достатньої інформації про цей кредитний продукт у широкого кола агропідприємств	Пошук додаткових каналів поширення банківських кредитних послуг для агропідприємств
Високий рівень складності обчислення техніко-експлуатаційних показників та оцінювання бізнес-плану в разі кредитування придбання сільгосптехніки	Підготовка кваліфікованих фахівців з обчислення техніко-експлуатаційних показників та оцінювання бізнес-плану в разі кредитування придбання сільгосптехніки або укладання договорів з відповідними організаціями, що надають такі послуги
Аграрні підприємства	
Висока ризикованість галузі з відносно низьким рівнем прибутковості порівняно з іншими галузями економіки	Удосконалення методів оцінювання ризиків і прибутків діяльності, залучення механізмів страхування; диференціація сільськогосподарського виробництва та видів діяльності
Зростання дебіторської заборгованості за реалізовану продукцію	Удосконалення системи розрахунків з контрагентами

1	2
Низька ефективність сільськогосподарських підприємств	Пошук шляхів скорочення витрат, підвищення продуктивності праці та капіталовіддачі
Застарілі технології виробництва та використання морально і фізично зношеної техніки	Пошук шляхів оновлення технологій виробництва, використання лізингу техніки й обладнання
Уповільнена оборотність коштів на виробничій стадії у зв'язку з тривалим технологічним процесом	Диференціація сільськогосподарського виробництва та видів діяльності для забезпечення прискорення оборотності коштів
Фінансова необізнаність власників підприємств агросектору	Моніторинг інформації про наявні послуги кредитування агробізнесу, пошук вигідних умов, консультації з фахівцями
Поступове й нерівномірне накопичення витрат	Відшкодування сезонних витрат за рахунок кредиту, з метою запобігання вилучення з обігу значних коштів
Недотримання вимог обліку господарської та фінансової діяльності аграрних підприємств	Удосконалення системи обліку господарської та фінансової діяльності на підприємствах, контроль ведення обліку

Джерело: складено та агреговано автором за [3; 9; 23; 27].

Із метою розвитку кредитних відносин в аграрному секторі економіки, забезпечення кредитоспроможності позичальників і переходу на нові форми вирішення фінансово-економічних, екологічних та соціальних проблем регіону необхідно виробити відповідальну політику вирішення проблем стосовно управління й розвитку фінансово-кредитних механізмів шляхом активізації взаємодії державних і регіональних органів управління та суб'єктів господарювання.

Отже, система управління кредитуванням аграрного сектору економіки являє собою сукупність фінансово-кредитних відносин і має реалізовувати основні функції управління, що виникають з приводу створення певних умов для пошуку, залучення й ефективного використання фінансових ресурсів суб'єктів господарювання в аграрній сфері економіки країни та її окремих регіонів [3; 4; 6; 10; 21]. На підставі проведених досліджень ми можемо запропонувати своє бачення системи управління кредитуванням аграрного сектору економіки шляхом не лише урахування фундаментальних і структурних елементів, а й виокремлення прикладних елементів, характерних саме для досліджуваної системи відносин. Основні складові системи управління кредитуванням аграрного сектору економіки показано на рис. 2.30. Презентовану на рис. 2.30 систему управління кредитуванням аграрного сектору економіки розглянуто як сукупність органів державного, регіонального управління й аграрних підприємств, що взаємодіють між собою, де кожний елемент системи (держава, регіон, підприємство) керується власними цілями під час формування й ухвалення рішень і добровільно взаємодіє з іншими учасниками лише у випадку очевидної вигоди для себе. Таким чином, державу, регіон та аграрні підприємства можна розглядати як елементи трирівневої системи управління: аграрні підприємства – об'єкт управління, регіональні органи – суб'єкт управління першого рівня, держава – суб'єкт управління вищого рівня. Одним із напрямів дослідження, що враховує під час аналізу й синтезу моделей і механізмів управління цілеспрямованість поведінки учасників соціально-економічної системи, є теорія активних систем. Теорія активних систем (ТАС) – розділ теорії керування соціально-економічними системами, що вивчає властивості й механізми їх функціонування, зумовлені проявами активності учасників системи [2; 8].

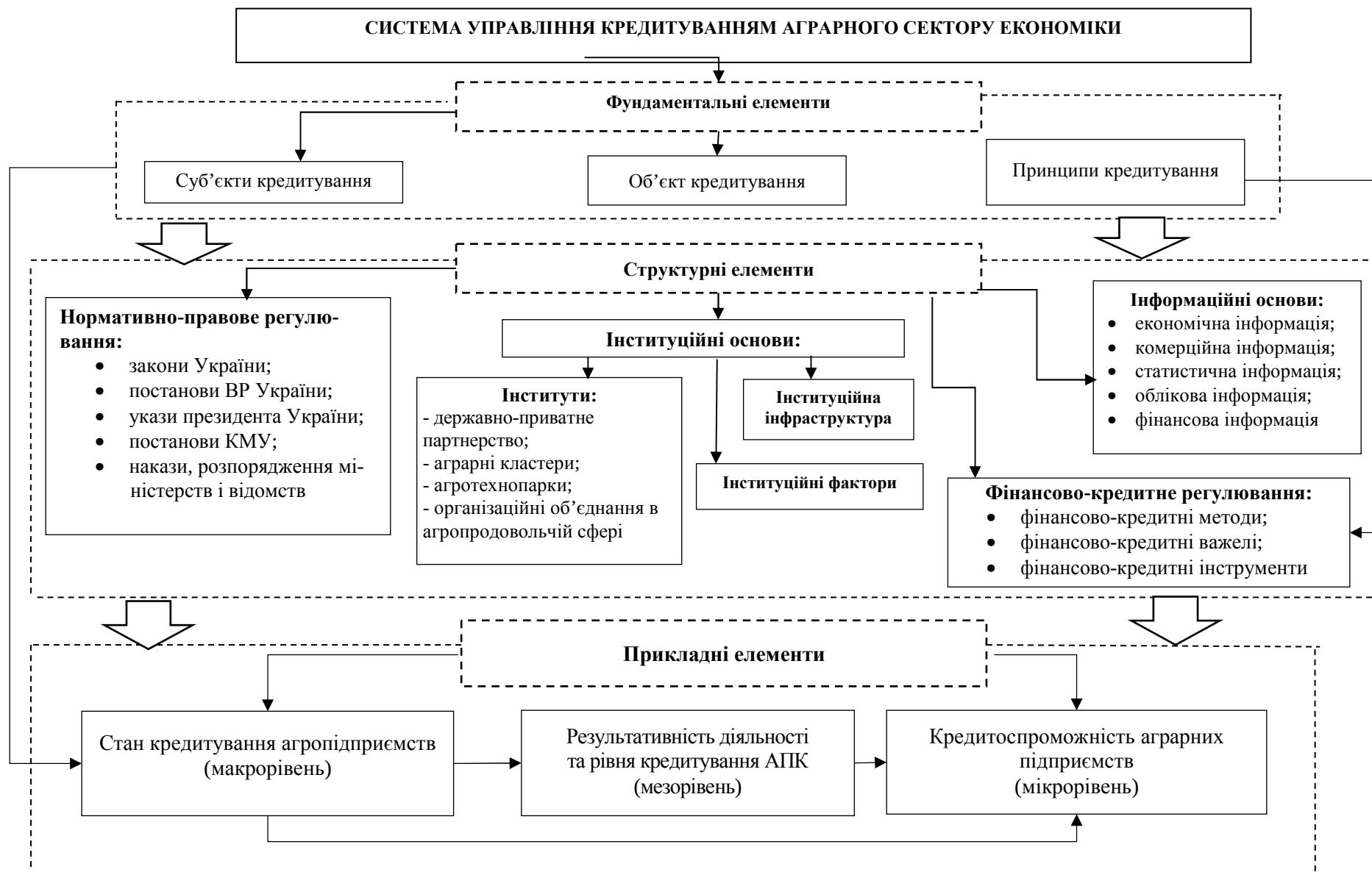

Рис. 2.30. Складові системи управління кредитуванням аграрного сектору економіки

Джерело: розроблено автором.

У зв'язку з вищезазначеним виникає необхідність побудови інструментарію кредитування суб'єктів господарювання аграрного сектору, який повинен забезпечувати безперервність процесу управління, паралельність виконання різних завдань, об'єднання в один інтегрований комплекс усієї сукупності процесів синтезу стратегії розвитку АПК держави, а також оцінювання рівня кредитоспроможності агропідприємств й ефективності кредитної діяльності. Побудова цього інструментарію є центральною й головною передумовою ефективного управління розвитком кредитної діяльності на всіх рівнях управління для забезпечення належного рівня безпеки держави на виходу на нові товарні ринки [4; 10; 22; 24]. Мета дослідження – розробка цілісної технології підтримки управлінських рішень з удосконалення кредитування суб'єктів господарювання в аграрному секторі на основі ефективного визначення пріоритетних управлінських заходів. Пропонований інструментарій удосконалення кредитування аграрного сектору економіки та його концептуальне, методичне та економіко-математичне наповнення презентовано на рис. 2.31, що містить взаємопов'язану покрокову процедуру реалізації за такими блоками:

Блок 1. Визначення цілей і завдань розвитку кредитування суб'єктів господарювання АПК.

Блок 2. Аналіз сучасного стану розвитку кредитування агропідприємств.

Блок 3. Планування заходів регіонального розвитку підприємств АПК.

Блок 4. Оцінка та прогнозування кредитоспроможності підприємств АПК.

Блок 5. Прийняття рішень щодо вдосконалення кредитування аграрного сектору економіки.

Блок 6. Контроль результатів та корегування кредитної діяльності суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки.

Таким чином, удосконалення інструментарію кредитування в аграрному секторі економіки в Україні передбачає виконання таких завдань [3; 6; 10]:

- стимулювання розвитку різноманіття форм господарювання, підвищення ролі внутрішніх (власних) накопичень підприємств для фінансування проектів;
- удосконалення нормативно-правової бази та форм державної підтримки пріоритетних проектів і програм розвитку аграрного сектору економіки;
- створення сприятливого інвестиційного клімату для розширення позабюджетних джерел фінансування капітальних вкладень і залучення вітчизняних та іноземних приватних інвестицій;
- розширення практики спільного державно-комерційного фінансування;
- управління кредитним ризиком банку шляхом установа лімітів та диверсифікації строків позик, запровадження надійної системи діагностики фінансового стану позичальника [5];
- розширення практики страхування та гарантування підтримки державою аграрних програм.

Отже, економічний ефект від удосконалення системи управління кредитуванням та підтримки аграрного сектору відображається в прирості як ресурсного потенціалу, так і результатів діяльності АПК. Для урахування всієї множини факторів, що впливають на результативність діяльності АПК, оцінювання ефективності підтримки має бути всебічним і вирішувати комплекс завдань, показаних на рис. 2.32.

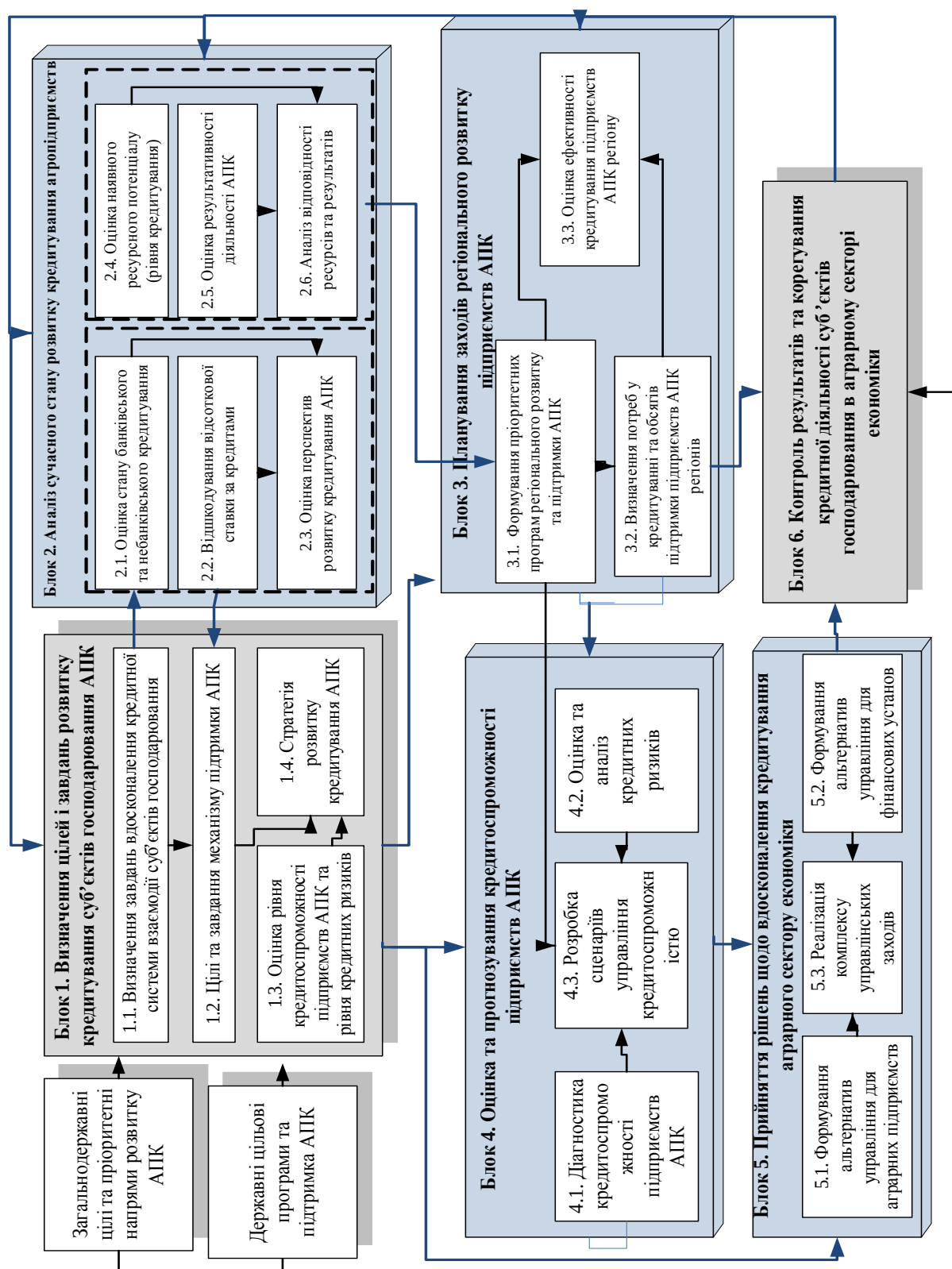

Рис. 2.31. Методичний інструментарій кредитування суб'єктів господарювання аграрного сектору економіки
Джерело: розроблено автором.

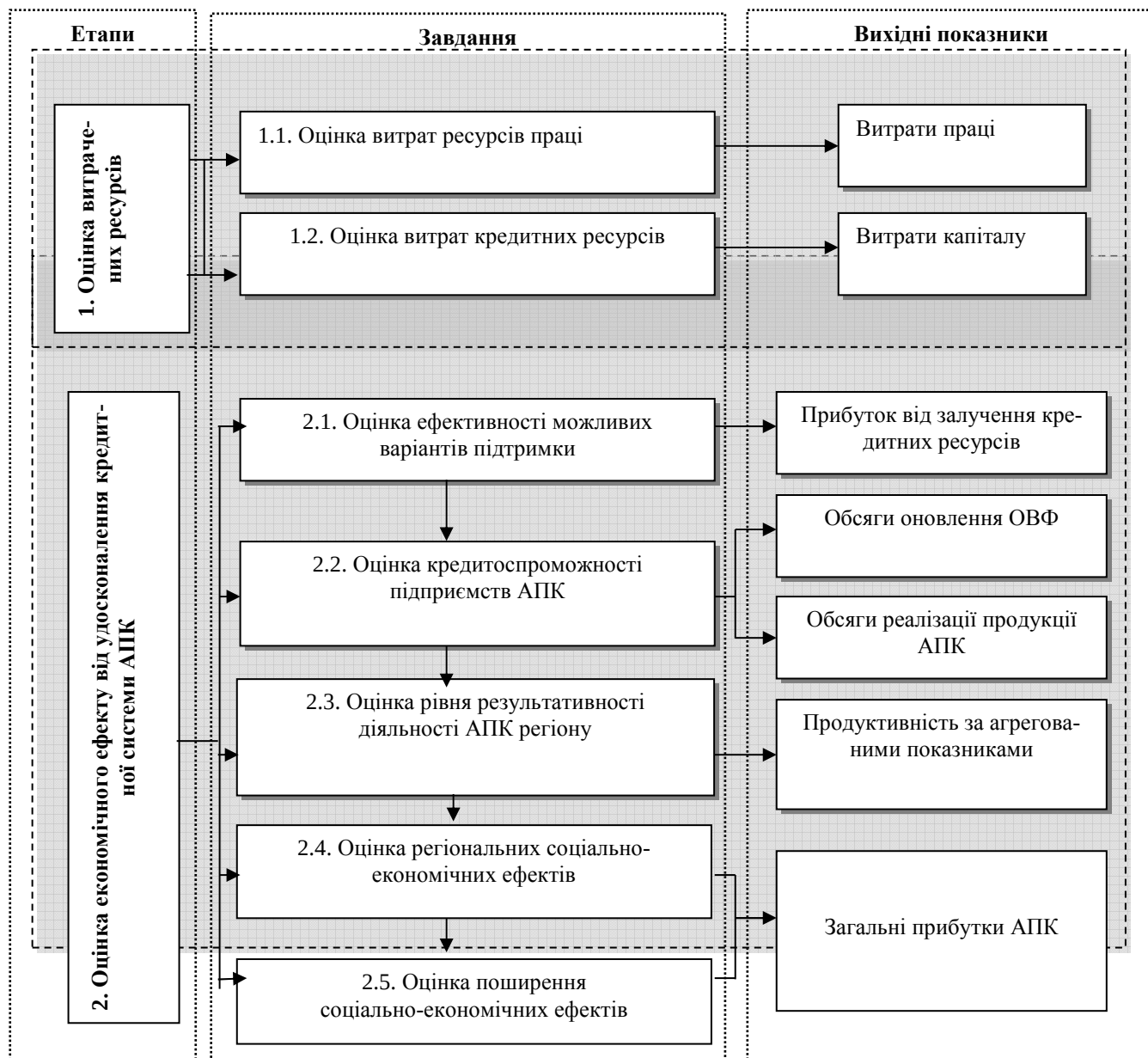

Рис. 2.32. Комплекс завдань оцінки ефективності функціонування системи управління кредитування аграрних підприємств

Джерело: розроблено автором.

Ефективне виконання функцій, дотримання принципів та основних положень системи управління суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки забезпечать вирішення широкого кола завдань, що мають значний соціально-економічний ефект:

- акумулювання та перерозподіл капіталів кредиторів;
- економія витрат і зростання ефективності кредитного обороту;
- забезпечення грошової пропозиції та стимулювання розширеного відтворення економіки;
- стимулювання кредитного та інвестиційного попиту;
- посилення взаємодії між різними секторами економіки, стимулювання фінансово-кредитної діяльності та її поширення;
- регулювання фінансово-кредитних процесів на всіх рівнях і наближення їх до міжнародних стандартів;

– входження до глобального міжнародного економічного простору на паритетних рівноправних позиціях;

– стимулювання соціально-економічного розвитку країни загалом та забезпечення глобальної безпеки.

Таким чином, запропонований методичний інструментарій кредитування суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки, що поєднує взаємодію між трьома рівнями ієрархії управління – макро-, мезо- та мікрорівнями (держава – регіон – аграрні підприємства), спрямований на удосконалення фінансово-кредитної системи підтримки аграрного сектору та визначення сценаріїв управління відповідно до пріоритетних напрямів розвитку аграрного сектору економіки з урахуванням адресності та відповідності результатів загальній ефективності що є ґрунтовним інструментом розвитку міжнародної торгівлі.

Список використаних джерел

1. Асоціація «Український клуб аграрного бізнесу» / Інформаційний ресурс. URL: <http://www.ucab.ua/ua>.
2. Бурков В. Н., Новиков Д. А. Теория активных систем: состояние и перспективы: учебник. Москва: Синтег, 1999. 128 с.
3. Войниченко П. П. Особливості банківського кредитування суб'єктів господарювання аграрної галузі. *Ефективна економіка*. 2012. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=902>.
4. Герасімова Т. П. Фінансово-кредитне забезпечення аграрного виробництва в умовах фінансової кризи. *Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії*. 2010. Вип. 1(18). С. 28–34.
5. Гула А. С. Технологія діагностики кредитоспроможності аграрних підприємств методами багатовимірного моделювання. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2016. № 2 (21). С. 189–201.
6. Дадашев Б. А., Черемісіна С. Г. Кредитування агроформувань: проблеми та напрями стабілізації. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2012. № 2. С. 142–149.
7. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Караваев А. П. Модели и методы управления составом активных систем: научное издание. Москва: ИПУ РАН, 2003. 151 с.
9. Кирилюк Є. М. Реалізація інтересів суб'єктів аграрного ринку у господарській системі сучасної України. *Економіка України*. 2012. № 11. С. 58–75.
10. Ляшенко О. В., Котенко Т. М. Кредитування суб'єктів господарювання в аграрному секторі. *Наукові записки*. 2016. Вип. 20. С. 53–61.
11. Офіційний сайт Інституту «Нова Україна». URL: <http://newukraineinstitute.org/about>.
12. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. URL: <http://www.kmu.gov.ua>.
13. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <http://www.minagro.gov.ua/>.
14. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг». URL: https://www.nfp.gov.ua/files/FK_2015.pdf.
15. Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.04.2016 р. № 267. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248954316>.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ДЕТЕРМІНАНТИ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗРУШЕНЬ

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

*За загальною редакцією доктора економічних наук, професора
Ільчука Валерія Петровича*

Коректор
Комп'ютерна верстка і макетування

О. С. Смєлова
Т. М. Колот

Підписано до друку 27.11.2018. Формат 60×84/16.
Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. – 25,11.
Тираж 300 пр. Замовлення № 441/18.

Редакційно-видавничий відділ Чернігівського національного технологічного університету
14035, Україна, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.
Свідectво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 4802 від 01.12.2014 р.